

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
КОМЕНТАР**

**ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Станом на 1 грудня 2010 р.

*За редакцією Притики Юрія Дмитровича,
доктора юридичних наук, професора,
заступника Міністра юстиції України*

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

Господарський процесуальний кодекс України	8
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.	8
<i>Стаття 1.</i> Право на звернення до господарського суду	9
<i>Стаття 2.</i> Порухення справ у господарському суді	19
<i>Стаття 2¹.</i> Автоматизована система документообігу суду	24
<i>Стаття 3.</i> Мова судочинства.	26
<i>Стаття 4.</i> Законодавство, яке застосовується при вирішенні господарських спорів	28
<i>Стаття 4¹.</i> Форми судового процесу	42
<i>Стаття 4².</i> Рівність перед законом і судом	44
<i>Стаття 4³.</i> Змагальність	45
<i>Стаття 4⁴.</i> Гласність розгляду справ	46
<i>Стаття 4⁵.</i> Судові рішення	50
<i>Стаття 4⁶.</i> Склад господарського суду	52
<i>Стаття 4⁷.</i> Порядок прийняття судових рішень і вирішення питань щодо розгляду справи.	53
РОЗДІЛ II. ДОСУДОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ.	56
<i>Стаття 5.</i> Основні положення досудового врегулювання господарського спору	56
<i>Стаття 6.</i> Порядок пред'явлення претензії	59
<i>Стаття 7.</i> Порядок і строки розгляду претензії	61
<i>Стаття 8.</i> Повідомлення заявника про результати розгляду претензії	64
<i>Стаття 9.</i> Виключена	66
<i>Стаття 10.</i> Досудове врегулювання розбіжностей, що виникають під час укладення господарських договорів.	67
<i>Стаття 11.</i> Досудове врегулювання спорів, що виникають у разі зміни та розірвання господарських договорів	68
РОЗДІЛ III. ПІДВІДОМЧІСТЬ СПРАВ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДАМ.	
ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ	71
<i>Стаття 12.</i> Справи, підвідомчі господарським судам	71
<i>Стаття 13.</i> Справи, підсудні місцевим господарським судам.	99
<i>Стаття 14.</i> Виключена	100
<i>Стаття 15.</i> Територіальна підсудність справ господарському суду	100
<i>Стаття 16.</i> Виключна підсудність справ	106
<i>Стаття 17.</i> Передача справ з одного господарського суду до іншого господарського суду ..	114
РОЗДІЛ IV. УЧАСНИКИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ	116
<i>Стаття 18.</i> Склад учасників судового процесу	116
<i>Стаття 19.</i> Суддя.	117
<i>Стаття 20.</i> Відвід судді	121
<i>Стаття 21.</i> Сторони в судовому процесі	127
<i>Стаття 22.</i> Права та обов'язки сторін.	132
<i>Стаття 23.</i> Участь у справі кількох позивачів та відповідачів	140
<i>Стаття 24.</i> Залучення до участі у справі іншого відповідача. Заміна неналежного відповідача	142
<i>Стаття 25.</i> Процесуальне правонаступництво	145

<i>Стаття 26.</i> Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору	149
<i>Стаття 27.</i> Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору.	150
<i>Стаття 28.</i> Представники сторін і третіх осіб	153
<i>Стаття 29.</i> Участь прокурора у розгляді справ	161
<i>Стаття 30.</i> Участь у процесі посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів	166
<i>Стаття 31.</i> Участь в судовому процесі судового експерта	168

РОЗДІЛ V. ДОКАЗИ. 174

<i>Стаття 32.</i> Поняття і види доказів	174
<i>Стаття 33.</i> Обов'язок доказування і подання доказів	176
<i>Стаття 34.</i> Належність і допустимість доказів	177
<i>Стаття 35.</i> Підстави звільнення від доказування	179
<i>Стаття 36.</i> Письмові докази	173
<i>Стаття 37.</i> Речові докази	189
<i>Стаття 38.</i> Витребування доказів.	191
<i>Стаття 39.</i> Огляд та дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження	193
<i>Стаття 40.</i> Повернення письмових і речових доказів	195
<i>Стаття 41.</i> Призначення і проведення судової експертизи	197
<i>Стаття 42.</i> Висновок судового експерта	221
<i>Стаття 43.</i> Оцінка доказів.	227

РОЗДІЛ V¹. Запобіжні заходи 230

<i>Стаття 43¹.</i> Підстави вжиття запобіжних заходів	230
<i>Стаття 43².</i> Види запобіжних заходів.	233
<i>Стаття 43³.</i> Заява про вжиття запобіжних заходів	235
<i>Стаття 43⁴.</i> Порядок розгляду заяви про вжиття запобіжних заходів.	238
<i>Стаття 43⁵.</i> Наслідки подання заяви про вжиття запобіжних заходів, що не відповідає вимогам закону.	242
<i>Стаття 43⁶.</i> Виконання ухвали про вжиття запобіжних заходів	244
<i>Стаття 43⁷.</i> Скасування ухвали про вжиття запобіжних заходів	245
<i>Стаття 43⁸.</i> Оскарження ухвал щодо вжиття запобіжних заходів	246
<i>Стаття 43⁹.</i> Припинення запобіжних заходів	247
<i>Стаття 43¹⁰.</i> Відшкодування шкоди, завданої вжиттям запобіжних заходів	249

РОЗДІЛ VI. СУДОВІ ВИТРАТИ. 252

<i>Стаття 44.</i> Склад судових витрат.	252
<i>Стаття 45.</i> Державне мито	253
<i>Стаття 46.</i> Сплата державного мита	256
<i>Стаття 47.</i> Повернення державного мита	261
<i>Стаття 47¹.</i> Визначення розміру витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.	262
<i>Стаття 48.</i> Визначення розміру сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи та послуги перекладача	264
<i>Стаття 49.</i> Розподіл господарських витрат	267

РОЗДІЛ VII. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ 272

<i>Стаття 50.</i> Встановлення та обчислення процесуальних строків	272
<i>Стаття 51.</i> Закінчення процесуальних строків	276
<i>Стаття 52.</i> Зупинення процесуальних строків	277
<i>Стаття 53.</i> Відновлення та продовження процесуальних строків	278

РОЗДІЛ VIII. ПОДАННЯ ПОЗОВУ 281

<i>Стаття 54.</i> Форма і зміст позовної заяви.	281
<i>Стаття 55.</i> Ціна позову	289

<i>Стаття 56.</i> Надсилання копії позовної заяви і доданих до неї документів	292
<i>Стаття 57.</i> Документи, що додаються до позовної заяви	293
<i>Стаття 58.</i> Об'єднання позовних вимог.	299
<i>Стаття 59.</i> Відзив на позовну заяву	301
<i>Стаття 60.</i> Подання зустрічного позову	303

РОЗДІЛ ІХ. ПОРУШЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ТА ПІДГОТОВКА МАТЕРІАЛІВ ДО РОЗГЛЯДУ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІІ 307

<i>Стаття 61.</i> Прийняття позовної заяви	307
<i>Стаття 62.</i> Відмова у прийнятті позовної заяви	308
<i>Стаття 63.</i> Повернення позовної заяви	311
<i>Стаття 64.</i> Порухення провадження у справі.	315
<i>Стаття 65.</i> Дії судді по підготовці справи до розгляду	317

РОЗДІЛ Х. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ 320

<i>Стаття 66.</i> Підстави забезпечення позову	320
<i>Стаття 67.</i> Заходи до забезпечення позову	326
<i>Стаття 68.</i> Скасування забезпечення позову	324

РОЗДІЛ ХІ. ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІІ 336

<i>Стаття 69.</i> Строк вирішення спору	336
<i>Стаття 70.</i> Виключена.	341
<i>Стаття 71.</i> Виключена	341
<i>Стаття 72.</i> Виключена	341
<i>Стаття 73.</i> Виключена	341
<i>Стаття 74.</i> Порядок ведення засідання	341
<i>Стаття 75.</i> Вирішення спору при неподанні відзиву на позовну заяву і витребуваних господарським судом матеріалів.	343
<i>Стаття 76.</i> Виключена	344
<i>Стаття 77.</i> Відкладення розгляду справи, перерва в засіданні.	344
<i>Стаття 78.</i> Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем, мирова угода сторін	345
<i>Стаття 79.</i> Зупинення провадження у справі та його поновлення	353
<i>Стаття 80.</i> Припинення провадження у справі.	356
<i>Стаття 81.</i> Залишення позову без розгляду	360
<i>Стаття 81¹.</i> Протоколи	364
<i>Стаття 82.</i> Прийняття рішення	367
<i>Стаття 82¹.</i> Таємниця нарадчої кімнати	368
<i>Стаття 83.</i> Права господарського суду щодо прийняття рішення	369
<i>Стаття 84.</i> Зміст рішення	373
<i>Стаття 85.</i> Оголошення рішення та набрання ним законної сили.	379
<i>Стаття 86.</i> Винесення ухвали та її зміст	382
<i>Стаття 87.</i> Надсилання рішень та ухвал	385
<i>Стаття 88.</i> Додаткове рішення, ухвала	388
<i>Стаття 89.</i> Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали.	389
<i>Стаття 90.</i> Окрема ухвала. Повідомлення господарського суду	391

РОЗДІЛ ХІІ. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ 395

<i>Стаття 91.</i> Право апеляційного оскарження	395
<i>Стаття 92.</i> Визначення апеляційної інстанції	400
<i>Стаття 93.</i> Строк подання апеляційної скарги	400
<i>Стаття 94.</i> Форма і зміст апеляційної скарги	402
<i>Стаття 95.</i> Надсилання копії апеляційної скарги сторонам у справі.	404
<i>Стаття 96.</i> Відзив на апеляційну скаргу	404

<i>Стаття 97.</i> Повернення апеляційної скарги	405
<i>Стаття 98.</i> Прийняття апеляційної скарги	408
<i>Стаття 99.</i> Порядок розгляду апеляційної скарги	409
<i>Стаття 100.</i> Відмова від апеляційної скарги	411
<i>Стаття 101.</i> Межі перегляду справи в апеляційній інстанції	413
<i>Стаття 102.</i> Строк розгляду апеляційної скарги.	415
<i>Стаття 103.</i> Повноваження апеляційної інстанції	415
<i>Стаття 104.</i> Підстави для скасування або зміни рішення.	417
<i>Стаття 105.</i> Постанова апеляційної інстанції	422
<i>Стаття 106.</i> Апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду	425

РОЗДІЛ XII¹. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ 431

<i>Стаття 107.</i> Право касаційного оскарження	431
<i>Стаття 108.</i> Касаційна інстанція	433
<i>Стаття 109.</i> Порядок подання касаційної скарги	434
<i>Стаття 110.</i> Строк подання касаційної скарги	434
<i>Стаття 111.</i> Форма і зміст касаційної скарги	435
<i>Стаття 111¹.</i> Надсилання касаційної скарги сторонам у справі	437
<i>Стаття 111².</i> Відзив на касаційну скаргу	437
<i>Стаття 111³.</i> Повернення касаційної скарги	438
<i>Стаття 111⁴.</i> Прийняття касаційної скарги	440
<i>Стаття 111⁵.</i> Порядок розгляду касаційної скарги	441
<i>Стаття 111⁶.</i> Відмова від касаційної скарги	443
<i>Стаття 111⁷.</i> Межі перегляду справи в касаційній інстанції	445
<i>Стаття 111⁸.</i> Строк розгляду касаційної скарги	446
<i>Стаття 111⁹.</i> Повноваження касаційної інстанції	446
<i>Стаття 111¹⁰.</i> Підстави для скасування або зміни рішення або постанови	448
<i>Стаття 111¹¹.</i> Постанова касаційної інстанції	452
<i>Стаття 111¹².</i> Обов'язковість вказівок, що містяться у постанові касаційної інстанції	454
<i>Стаття 111¹³.</i> Касаційні скарги на ухвали господарських судів	456

РОЗДІЛ XII². ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ 462

<i>Стаття 111¹⁴.</i> Перегляд судових рішень Верховним Судом України	462
<i>Стаття 111¹⁵.</i> Право на звернення про перегляд судових рішень господарських судів	465
<i>Стаття 111¹⁶.</i> Підстави для подання заяви про перегляд судових рішень господарських судів	465
<i>Стаття 111¹⁷.</i> Строк подання заяви про перегляд судових рішень господарських судів	467
<i>Стаття 111¹⁸.</i> Вимоги до заяви про перегляд судових рішень господарських судів	468
<i>Стаття 111¹⁹.</i> Порядок подання заяви про перегляд судових рішень господарських судів	468
<i>Стаття 111²⁰.</i> Перевірка Вищим господарським судом України відповідності заяви про перегляд судових рішень господарських судів вимогам цього Кодексу	469
<i>Стаття 111²¹.</i> Допуск Вищим господарським судом України справи до провадження	470
<i>Стаття 111²².</i> Підготовка справи до розгляду у Верховному Суді України	471
<i>Стаття 111²³.</i> Порядок розгляду справи Верховним Судом України	472
<i>Стаття 111²⁴.</i> Повноваження Верховного Суду України	473
<i>Стаття 111²⁵.</i> Постанова Верховного Суду України про задоволення заяви	473
<i>Стаття 111²⁶.</i> Постанова Верховного Суду України про відмову в задоволенні заяви	474
<i>Стаття 111²⁷.</i> Повідомлення про ухвалення рішення та його виготовлення	474
<i>Стаття 111²⁸.</i> Обов'язковість судових рішень Верховного Суду України	474

РОЗДІЛ XIII. ПЕРЕГЛЯД РІШЕННЯ, УХВАЛИ, ПОСТАНОВИ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ 476

<i>Стаття 112.</i> Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами	476
--	-----

<i>Стаття 113.</i> Порядок і строк подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами	479
<i>Стаття 113¹.</i> Прийняття заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами	483
<i>Стаття 114.</i> Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами	484

РОЗДІЛ XIV. ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ, УХВАЛИ, ПОСТАНОВИ 490

<i>Стаття 115.</i> Обов'язковість виконання судових рішень	490
<i>Стаття 115¹.</i> Виключена	492
<i>Стаття 116.</i> Наказ господарського суду і пред'явлення його для виконання	493
<i>Стаття 117.</i> Оформлення наказу господарського суду, виправлення помилки в ньому та визнання наказу таким, що не підлягає виконанню	498
<i>Стаття 118.</i> Строк для пред'явлення наказу до виконання	502
<i>Стаття 119.</i> Поновлення пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання	502
<i>Стаття 120.</i> Видача дублікату наказу	504
<i>Стаття 121.</i> Відстрочка або розстрочка виконання рішення, зміна способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови	505
<i>Стаття 121¹.</i> Зупинення виконання судового рішення	512
<i>Стаття 121².</i> Оскарження дій чи бездіяльності органів Державної виконавчої служби	513
<i>Стаття 122.</i> Поворот виконання рішення, постанови	523

РОЗДІЛ XV. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ 525

<i>Стаття 123.</i> Процесуальні права і обов'язки іноземних суб'єктів господарювання	525
<i>Стаття 124.</i> Підсудність судам справ за участю іноземних суб'єктів господарювання	538
<i>Стаття 125.</i> Звернення господарських судів із судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави	540
<i>Стаття 126.</i> Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги	541
<i>Стаття 127.</i> Виконання в Україні судових доручень іноземних судів	542
<i>Стаття 128.</i> Виконання доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів	543
<i>Стаття 129.</i> Виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України	545

ДОДАТКИ

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про виконавче провадження»	547
Указ Президента України «Питання мережі господарських судів України»	586
Лист Держказначейства України «Про банківські реквізити для зарахування державного мита, що сплачується з позовних заяв та скарг, які подаються до місцевих та апеляційних господарських судів»	588
Лист Держказначейства України «Про банківські реквізити для перерахування держмита до Державного бюджету України у гривнях та в іноземній валюті за розгляд справ у Вищому господарському суді України»	592
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оплати витрат з інфраструктурно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ, та їх розмірів»	593
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про міжнародний комерційний арбітраж»	595
КОНВЕНЦІЯ про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень	605

ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

(Назва у редакції Закону
України від 21.06.2001 р. № 2539-III)

Кодекс введено в дію з 1 березня 1992 року
Постановою Верховної Ради України
від 6 листопада 1991 року № 1799-XII
Із змінами і доповненнями, внесеними

Законами України

*від 30 червня 1993 року № 3345-XII, ВВР, 1993, № 33, ст. 347,
від 2 березня 1995 року № 82/95-ВР, ВВР, 1995, № 14, ст. 90,
від 20 лютого 1996 року № 54/96-ВР, ВВР, 1996, № 9, ст. 44,
від 13 травня 1997 року № 251/97-ВР, ОБУ, 1997, число 22, с. 3,
від 30 червня 1999 року № 784-XIV, ОБУ, 1999, № 33, ст. 1699,
від 20 квітня 2000 року № 1664-III, ОБУ, 2000, № 20, ст. 809,
від 19 жовтня 2000 року № 2056-III, ОБУ, 2000, № 46, ст. 1975,
від 21 грудня 2000 року № 2181-III, ОБУ, 2001, № 7, ст. 259,
від 18 січня 2001 року № 2249-III, ОБУ, 2001, № 8, ст. 313,
від 17 травня 2001 року № 2413-III, ОБУ, 2001, № 24, ст. 1060,
від 21 червня 2001 року № 2539-III, ОБУ, 2001 р., № 25, ст. 1148,
від 10 січня 2002 року № 2922-III, ОБУ, 2002 р., № 7, ст. 275,
від 7 березня 2002 року № 3092-III, ОБУ, 2002 р., № 13, ст. 637,
від 15 травня 2003 року № 761-IV, ОБУ, 2003 р., № 23, ст. 1020,
від 22 травня 2003 року № 850-IV, ОБУ, 2003 р., № 25, ст. 1173,
від 18 листопада 2003 року № 1255-IV, ОБУ, 2003 р., № 52, ст. 2734,
від 24 червня 2004 року № 1892-IV, ОБУ, 2004 р., № 28, ст. 1865,
від 3 березня 2005 року № 2456-IV, ОБУ, 2005 р., № 13, ст. 656,
від 23 червня 2005 року № 2705-IV, ОБУ, 2005 р., № 29, ст. 1691,
від 8 вересня 2005 року № 2875-IV, ОБУ, 2005 р., № 38, ст. 2362,
від 22 вересня 2005 року № 2900-IV, ОБУ, 2005 р., № 41, ст. 2593,
від 15 березня 2006 року № 3538-IV, ОБУ, 2006 р., № 14, ст. 961,
від 15 березня 2006 року № 3541-IV, ОБУ, 2006 р., № 15, ст. 1066,
від 1 грудня 2006 року № 424-V, ОБУ, 2007 р., № 1, ст. 1,
від 15 грудня 2006 року № 483-V, ОБУ, 2007 р., № 52, ст. 3476,
від 11 травня 2007 року № 1012-V, ОБУ, 2007 р., № 43, ст. 1704,
від 17 вересня 2008 року № 513-VI, ОБУ, 2008 р., № 78, ст. 2594,
від 5 березня 2009 року № 1076-VI, ОБУ, 2009 р., № 24, ст. 780,
від 17 листопада 2009 року № 1720-VI, ОБУ, 2009 р., № 97, ст. 3328,
від 21 січня 2010 року № 1837-VI, ОБУ, 2010 р., № 9, ст. 425,
від 11 лютого 2010 року № 1875-VI, ОБУ, 2010 р., № 16, ст. 725,
від 11 лютого 2010 року № 1876-VI, ОБУ, 2010 р., № 19, ст. 822,
від 18 лютого 2010 року № 1914-VI, ОБУ, 2010 р., № 20, ст. 845,
від 1 червня 2010 року № 2289-VI, ОБУ, 2010 р., № 49, ст. 1603
(зміни, внесені Законом України від 1 червня 2010 року № 2289-VI,
вводяться в дію з 31 липня 2010 року),
від 7 липня 2010 року № 2453-VI, ОБУ, 2010 р., № 55/1, ст. 1900*

(зміни, внесені підпунктами 1, 2, 4, 11, 22, 51 та 53 підпункту 3.3 пункту 3 розділу XII Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах, вводяться в дію з 1 січня 2011 року) (З 28 червня 2002 року цей кодекс доповнено статтею 81¹ згідно із Законом України від 21 червня 2001 року № 2539-III) (Пункт 1 статті 14 цього кодексу визнано таким, що відповідає Конституції України (є конституційним) згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 1 жовтня 1998 року № 13-рп/98) (Положенням абзацу четвертого частини першої статті 2 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99)

(Положенню абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 щодо підвідомчості господарським судам справ «у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві» дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 2 липня 2002 року № 13-рп/2002)

(У тексті Кодексу слова «арбітражний», «доарбітражний» і «арбітражний процес» у всіх відмінках замінено відповідно словами «господарський», «досудовий» і «судовий процес» у відповідних відмінках згідно із Законом України від 21 червня 2001 року № 2539-III)

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Право на звернення до господарського суду

Підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі – підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Угода про відмову від права на звернення до господарського суду є недійсною.

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 13.05.97 р. № 251/97-ВР, від 22.05.2003 р. № 850-IV, від 15.12.2006 р. № 483-V)

Положення частини 1 коментованої статті є реалізацією ч. 1 ст. 55 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, та ч. 2 ст. 124 Конституції України, відповідно до якої юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Конституційний Суд України в рішенні у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 р. дав офіційне тлумачення такого змісту:

«частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод;

відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене;

частину другу статті 124 Конституції України необхідно розуміти так, що юрисдикція судів, тобто їх повноваження вирішувати спори про право та інші правові питання, поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі».

Окрім того, Конституційний Суд України в мотивувальній частині цього рішення зазначив, що частина перша статті 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Отже, через норму ч. 1 коментованої статті реалізується принцип доступності правосуддя.

До господарського суду вправі звернутися кожна особа, яка вважає, що її право чи охоронюваний законом інтерес порушено чи оспорюється. Тобто в контексті цієї норми має значення лише суб'єктивне уявлення особи про те, що її право чи законний інтерес потребує захисту. Водночас за змістом коментованої статті порушеного права чи законного інтересу або спір щодо них повинні існувати на момент звернення до суду. Якщо в результаті розгляду справи виявиться, що порушення відсутнє, суд має відмовити в позові.

Право на звернення до суду не обмежується використанням інших засобів захисту права. Статтею 15 Цивільного кодексу України передбачено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання та на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Право кожної особи на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу закріплено статтею 16 цього Кодексу. Тому здійснення особою свого права на судовий захист не може ставитись у залежність від використання нею інших засобів правового захисту, до яких відноситься, зокрема, захист цивільних прав нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом.

У п. 2 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 26.01.2000 р. № 02-5/35 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням недійсними актів державних чи інших органів» зазначається, що обов'язковою умовою визнання акта недійсним є також порушення у зв'язку з прийняттям відповідного акта прав та охоронюваних законом інтересів підприємства чи організації — позивача у справі. Якщо за результатами розгляду справи факту такого порушення не встановлено, у господарського суду немає правових підстав для задоволення позову.

Також передбачається можливість звернення до господарського суду з метою вжиття передбачених ГПК заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. Йдеться про

норму ст. 431 ГПК, відповідно до якої особа, яка має підстави побоюватись, що подача потрібних для неї доказів стане згодом неможливою або утрудненою, а також підстави вважати, що її права порушені або існує реальна загроза їх порушення, має право звернутися до господарського суду з заявою про вжиття запобіжних заходів до подання позову.

Водночас слід мати на увазі, що законодавство може встановлювати право особи на звернення до суду з метою запобігання порушенню права, тобто право на превентивний позов. Так, відповідно до ст. 386 ЦК власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню.

Згідно з ГПК захисту в господарському суді підлягає не лише порушене суб'єктивне право, а й охоронюваний законом інтерес. Поняття охоронюваного законом інтересу (інакше — законного інтересу) було й досі залишається дискусійним у теорії права. За одним із сучасних визначень законний інтерес — це відображена в об'єктивному праві або така, що впливає з його загального змісту і певною мірою гарантована державою юридична дозволеність, виражена в устремліннях суб'єкта користуватися певним соціальним благом, а також за необхідних умов звертатися за захистом до компетентних структур — із метою задоволення своїх інтересів, які не суперечать загальнодержавним. Законні інтереси має будь-який суб'єкт правовідносин, який, реалізуючи свій інтерес, не може вимагати певної поведінки від інших, доки він не буде ущемлений й правомірність реалізації цього інтересу не буде підтверджено в судовому порядку.

Тлумачення поняття «охоронюваний законом інтерес» дається в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004. «Поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається в частині першій статті 4 Цивільного процесуального кодексу України та інших законах України у логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного й прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам».

ГПК визначає перелік осіб, які вправі звертатися до господарських судів. У ч. 1 коментованої статті зазначено два види суб'єктів:

- а) підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні);
- б) громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Відповідно до ст. 62 ГК підприємство — самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.

Згідно зі ст. 83 ЦК установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Відповідно до ст. 80 ЦК юридична особа — організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.

Громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи (розуміється один із видів суб'єктів господарювання), — громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці (ст. 55 ГК).

Згідно зі ст. 42 ГК підприємництво є видом господарської діяльності. Підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Порядок набуття громадянами статусу суб'єкта підприємницької діяльності встановлено Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців». Громадяни набувають статусу суб'єкта підприємницької діяльності шляхом державної реєстрації. Відповідно до ст. 4 цього Закону державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців — це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб — підприємців включає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці;

- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;

- внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу — підприємця до Єдиного державного реєстру;

- оформлення і видачу свідоцтва про державну реєстрацію та виписки з Єдиного державного реєстру.

Таким чином, документами, що підтверджують набуття громадянами статусу суб'єкта підприємницької діяльності, є свідоцтво про державну реєстрацію та виписка з Єдиного державного реєстру.

У п. 3 листа Вищого арбітражного суду України від 23.10.2000 р. № 01-8/556 «Про деякі приписи чинного законодавства, що регулює підприємницьку діяльність громадян» зазначено, що, вирішуючи питання щодо підвідомчості і підсудності спорів за участю підприємців, арбітражним судам слід враховувати таке. Спори між підприємцями, а також між ними і юридичними особами підвідомчі арбітражному суду, за винятком спорів, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю. Водночас, у разі об'єднання позивачем кількох пов'язаних між собою вимог, з яких одні підвідомчі арбітражному суду, а інші — суду, усі вимоги відповідно до статті 26 Цивільного процесуального кодексу України підлягають розглядові у суді. Громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю, але не мають виданого у встановленому порядку свідоцтва про державну реєстрацію підприємця, не набувають у зв'язку із здійсненням ними такої діяльності статусу підприємця. Отже, спори за участю таких громадян, у тому числі пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, не підвідомчі арбітражним судам. З моменту скасування державної реєстрації громадянина як суб'єкта підприємницької діяльності, зокрема за його особистою заявою, спори за участю такого громадянина, у тому числі пов'язані із здійсненням ним раніше підприємницької діяльності, підвідомчі судам загальної юрисдикції, за винятком випадків, коли провадження у відповідних справах було порушено до настання згаданих обставин.

Відтак, якщо під час розгляду справи фізична особа — підприємець втратила статус суб'єкта підприємницької діяльності, ця обставина не може бути підставою для припинення провадження у справі.

Слід мати на увазі, що відповідно до ст. 46 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» фізична особа позбавляється статусу підприємця з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця.

У п. 2 інформаційного листа від 27.11.2009 р. № 01-08/631 «Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм процесуального права» Вищий господарський суд України також зауважує, що у пункті 51 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів»

роз'яснено, що законом не передбачено право акціонера (учасника) господарського товариства звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів товариства поза відносинами представництва. З цієї підстави господарським судам належить відмовляти акціонерам (учасникам) господарського товариства в задоволенні позовів про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсними договорів та інших правочинів, вчинених господарським товариством.

Так само, відповідно до частини другої пункту 3 роз'яснень Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» не підлягає розширеному тлумаченню пункт 4 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України також щодо справ, пов'язаних зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності господарського товариства, якщо однією зі сторін у справі не є учасник (засновник, акціонер) господарського товариства, у тому числі такий, що вибув. Зокрема, спори за участю спадкоємців учасників господарського товариства, які ще не стали його учасниками, не є підвідомчими (підсудними) господарським судам.

Закон може обмежувати коло осіб, які мають право на звернення до суду з відповідним позовом, чи безпосередньо визначати таку особу. Так, відповідно до ч. 4 ст. 362 ЦК у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Згідно з ч. 1 ст. 365 ЦК право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників. Частиною 4 ст. 369 ЦК встановлено, що правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника у разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень. Як зазначається в ч. 3 ст. 402 ЦК, у разі недосягнення домовленості про встановлення сервітуту та про його умови спір вирішується судом за позовом особи, яка вимагає встановлення сервітуту.

Передавання права на пред'явлення позову іншій особі не допускається, крім випадків, передбачених законодавчими актами.

У п. 1.3 роз'яснення ВАСУ від 21.07.1992 р. № 01-6/856 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевозок вантажів автомобільним транспортом» зазначається, що стаття 163 Статуту автомобільного транспорту УРСР передбачає можливість передачі права на пред'явлення позовів, зокрема, вантажоодержувачем вантажовідправнику і навпаки, що засвідчується переуступочним написом на товарно-транспортному документі (розділ 16 Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р. № 363, передбачає лише передачу права на пред'явлення претензій). Переуступка права на пред'явлення позовів, зокрема, вантажоодержувачем вантажовідправнику і навпаки, може мати місце за попередньою згодою іншої сторони. Оформлення переуступки права на пред'явлення позовів, зокрема, вантажоодержувачем вантажовідправнику і навпаки, окремим листом чинним законодавством не передбачено.

У п. 2.3 роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 29.05.2002 р. № 04-5/601 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею» зазначається, що, у залежності від підстав пред'явлення претензій ст. 130 Статуту залізниць» регулює питання про те, кому (вантажовідправнику чи вантажоодержувачу) належить право звернення до залізниці з претензією, а отже, і з позовом. Поряд з цим стаття 133 Статуту допускає передачу такого права, а також права подання позову вантажоодержувачем вантажовідправнику і навпаки, а також вищій у порядку підпорядкованості організації. Передача цих прав може здійснюватись лише за попередньою згодою іншої сторони і засвідчується переуступним написом на відповідному транспортному документі (пункт 2 Правил пред'явлення та розгляду претензій). Крім того, стаття 133 Статуту передбачає передачу права пред'явлення претензій та подання позовів вантажовідправником або вантажоодержувачем уповноваженій особі, яка виступає від їх імені. Така передача оформлюється довіреністю на право виконувати пе-

вні дії в інтересах вантажовідправника або вантажоодержувача. У цьому разі позивачем у справі виступає вантажовідправник або вантажоодержувач, що передав право пред'явлення претензії та подання позову, а не довірена особа, яка представляє їх інтереси у судових органах. У разі задоволення претензії або позову кошти відповідно перераховуються або стягуються на користь вантажовідправника чи вантажоодержувача. Сплата коштів за визнаною претензією або стягнення за рішенням господарського суду на користь уповноваженої особи можлива лише, якщо у довіреності спеціально обумовлено право уповноваженої особи отримувати кошти на свій рахунок. Переуступка права може здійснюватись як у цілому на пред'явлення претензії та подання позову, так і окремо на кожну з цих дій. Якщо є переуступний напис на пред'явлення претензії, то додаткового оформлення переуступки права на подання позову не вимагається. Переуступка права на подання позову допускається і тоді, коли претензію до залізниці було пред'явлено вантажоодержувачем або вантажовідправником. Передача права пред'явлення претензій та позовів у порядку статті 133 Статуту не є уступкою права вимоги у зобов'язаннях, пов'язаних з перевезенням вантажів.

Відповідно до ст. 380 Кодексу торговельного мореплавства України передача іншим організаціям або особам права на заявлення претензій і позовів не допускається, за винятком випадків передачі такого права відправником одержувачу вантажу і навпаки, а також одержувачем або відправником вантажу — органу, до сфери управління якого вони відносяться, транспортно-експедиторській організації чи страховику. Передача права на заявлення претензії або позову засвідчується переуступним написом на коносаменті, накладній або квитанції.

В пункті 1 Інформаційного листа від 13.08.2008 р. № 01-8/482 «Про деякі питання застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у першому півріччі 2008 року» Вищий господарський суд України на запитання, чи може бути учасником судового процесу в господарському суді громадянин, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набув статусу суб'єкта підприємницької діяльності, але у спірних правовідносинах виступає не як суб'єкт підприємницької діяльності, відповідь таке. У вирішенні відповідного питання слід враховувати не лише суб'єктний склад сторін у справах, а й характер правовідносин, у яких вони виникли. За приписом частини першої статті 1 ГПК зазначені в ній особи (в тому числі громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності) вправі звернутися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю *господарських* справ.

У вирішенні ж питань про те, чи є спірні правовідносини господарськими, а справа (спір у справі) — господарською слід виходити з визначень, наведених у статті 3 Господарського кодексу України, з урахуванням викладеного, зокрема, в пункті 3 рекомендацій президії Вишого господарського суду України від 27.06.2007 № 04-5/120 «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам».

Частина 1 коментованої статті також обмежує право на звернення до господарського суду за предметною ознакою — звернення допускається згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ.

Підвідомчість справ господарським судам встановлено ст. 12 ГПК.

ГПК не визначає поняття господарських справ. У вирішенні питання, які справи належать до господарських, слід виходити з наступного.

Статтею 125 Конституції України передбачено, що система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, система судів загальної юрисдикції визначаються Законом України «Про судоустрій і статус судів». Господарські суди входять до єдиної системи судів загальної юрисдикції і є спеціалізованими судами згідно цього Закону. Господарські суди розглядають справи, що виникають з господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності.

І.Г. Побірченко визначає господарський спір як протиріччя між соціалістичними організаціями стосовно їхніх прав і обов'язків у господарсько-правових відносинах, обмеживши поняття господарського спору протиріччями, що виникають з приводу реалізації існуючих або встановлення згідно з чинним законодавством можливих господарських правовідносин. Таким чином, І.Г. Побірченко виокремлює господарські спори з-поміж інших за суб'єктним складом спору та видом правовідносин. І.М.Зайцев, досліджуючи поняття господарського спору, зазначав, що спір — це правовий конфлікт організацій, що володіють рівною правосуб'єктністю, який може бути врегульований сторонами або вирішений у позовному порядку.

Поняття «господарська діяльність» наведено у ст. 3 Господарського кодексу України: під господарською діяльністю у цьому Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову значеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва — підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів.

Сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Під організаційно-господарськими відносинами у цьому Кодексі розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. Внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Деякими законодавчими актами встановлено, що до господарського суду допускається звернення не у власних інтересах. Тут маєтись на увазі право на звернення до суду з груповими та публічними позовами. У цьому вбачається застосування нових засобів захисту інтересів учасників господарського обороту. Залежно від особи, чиї права або інтереси захищаються в суді, можливі:

- позови, що захищають публічні і державні інтереси;
- позови, що захищають інтереси інших осіб;
- позови, що захищають інтереси необмеженого кола осіб (групові).

Втім право на звернення до суду з такими позовами повинно бути встановлено законом.

У випадках, передбачених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування можуть звертатися до господарського суду на захист державних чи громадських інтересів.

Відповідно до ст. 335 ЦК після спливу одного року з дня взяття на облік безхазяйної нерухомої речі вона за заявою органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, може бути передана за рішенням суду у комунальну власність. Згідно зі статтями 351, 352 ЦК позов про викуп житлового будинку, інших будівель, споруд, насаджень у зв'язку з викупом земельної ділянки, на якій вони розміщені, може бути поданий органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування, який в межах своєї компетенції прийняв рішення про викуп земельної ділянки у зв'язку з суспільною необхідністю. Відповідно до ч. 2 ст. 352 ЦК, якщо власник пам'ятки історії та культури не вживе заходів щодо її збереження, зокрема, у зв'язку з неможливістю створення необхідних для цього умов, суд за позовом державного органу з питань охорони пам'яток історії та культури може постановити рішення про її викуп.

Статті 38, 42, 71 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачають, що органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» система місцевого самоврядування охоплює:

територіальну громаду;

сільську, селищну, міську раду;

сільського, селищного, міського голову;

виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;

районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;

органи самоорганізації населення.

У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Стаття 25 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» встановлює право Антимонопольного комітету України на звернення до суду. З метою захисту інтересів держави, споживачів та суб'єктів господарювання Антимонопольний комітет України, територіальні відділення Антимонопольного комітету України у зв'язку з порушенням законодавства про захист економічної конкуренції органами влади, юридичними чи фізичними особами подають заяви, позови, скарги до суду, зокрема, про:

визнання недійсними нормативно-правових та інших актів, зокрема, рішень, наказів, розпоряджень, постанов тощо, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю чи розірвання угоди в разі невиконання ними у встановлені строки рішень органів Антимонопольного комітету України про скасування або зміну актів, прийнятих органами влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, або про розірвання угоди;

стягнення не сплачених у добровільному порядку штрафів та пені; припинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції;

зобов'язання виконати рішення органів Антимонопольного комітету України; безоплатне вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та (або) копій виробів іншого суб'єкта господарювання;

вилучення, накладення арешту на майно, документи, предмети, інші носії інформації у місцях проживання та інших володіннях особи;

з інших підстав, передбачених законом.

Стаття 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»²⁴ громадські об'єднання у галузі охорони навколишнього природного середовища наділяє повноваженнями подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських об'єднань. Стаття 29 Лісового кодексу України передбачає, що центральний орган виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища у сфері лісових відносин подає позови до суду про відшкодування збитків і втрат, завданих унаслідок порушення вимог законодавства.

Стаття 26 Закону України «Про захист прав споживачів» встановлює, що Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів та його територіальні органи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі здійснюють державний контроль за додержанням законодавства про захист прав споживачів, забезпечують реалізацію державної політики щодо захисту прав споживачів і мають право подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів. Стаття 25 цього ж

Закону встановлює права громадських організацій споживачів (об'єднань споживачів). Зокрема об'єднання споживачів мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій. При задоволенні такого позову суд зобов'язує порушника довести рішення суду у встановлений ним строк через засоби масової інформації або іншим способом до відома споживачів. Рішення суду, що набрало законної сили, про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів є обов'язковим для суду, що розглядає позов споживача щодо цивільно-правових наслідків їх дій з питань, чи мали місце ці дії і чи були здійснені вони цими особами.

Частина 2 коментованої статті містить перелік суб'єктів, право на звернення яких до господарського суду є обмеженим. Тобто ця норма є винятком з правила, встановленого ч. 1 коментованої статті.

У випадках, установлених законом, допускається звернення до господарського суду:

- а) державних органів;
- б) інших органів;
- в) фізичних осіб, які не мають статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Це означає, що право на звернення до господарського суду повинно бути прямо передбачене законодавчими актами України.

Так, відповідно до п. 11 ст. 10 Закону України «Про державну податкову службу в Україні» державні податкові інспекції в районах, містах без районного поділу, районах у містах, міжрайонні та об'єднані державні податкові інспекції подають до судів позови до підприємств, установ, організацій та громадян про визнання угод недійсними і стягнення в доход держави коштів, одержаних ними за такими угодами, а в інших випадках — коштів, одержаних без установлених законом підстав, а також про стягнення заборгованості перед бюджетом і державними цільовими фондами за рахунок їх майна, а також відповідно до п. 17 статті 11 цього ж Закону мають право звертатися у передбачених законом випадках до судових органів із заявою (позовною заявою) про скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності. Згідно із ч. 5 ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна» на вимогу державного органу приватизації договір купівлі-продажу може бути розірвано або визнано недійсним за рішенням суду в разі невиконання іншою стороною зобов'язань, передбачених договором купівлі-продажу, у визначені строки.

Водночас слід мати на увазі, що державні органи мають право на звернення до господарського суду в загальному порядку за захистом своїх прав у правовідносинах, пов'язаних із забезпеченням їх діяльності.

Щодо права звернення інших (недержавних) органів, то такий випадок передбачено ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», згідно з якою громадські об'єднання у галузі охорони навколишнього природного середовища наділені повноваженнями подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських об'єднань.

Визначення поняття «фізична особа» наводиться у ст. 24 ЦК — людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою.

Право на звернення до господарського суду фізичної особи, яка не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності, можливо у процедурі банкрутства. Оскільки відповідно до ст. 1 Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» кредитор — це юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтверджені документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а згідно із ч. 2 ст. 6 цього ж Закону право на звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство мають боржник, кредитор, фізична особа, яка є кредитором, вправі звернутися до господарського суду із відповідною заявою (ініціювати справу про банкрутство) незалежно від наявності в неї статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Фізична особа, яка не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності, може звернутися до господарського суду у спорах, що виникають із корпоративних відносин. Таке право виникло у зв'язку із розширенням юрисдикції господарських судів Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів»³¹, що набув чинності 29.12.2006 р.

Як зазначається в Інформаційно-методичному листі Верховного Суду України від 6 лютого 2007 р. № 1-5/21832, цим Законом розширено юрисдикцію господарських судів шляхом віднесення до їх підвідомчості справ, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновниками, акціонерами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарського товариства, що пов'язані із створенням, діяльністю управління та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів.

Телеологічне тлумачення дає підстави стверджувати, що, відповідно до цього Закону учасники (засновники, акціонери), які є фізичними особами, мають право звертатися до господарських судів у спорах з цієї категорії справ.

Вищий господарський суд України в п.3 інформаційного листа від 14.08.2007 р. № 01-8/675 «Про деякі питання практики застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у першому півріччі 2007 року» на запитання, чи підлягають розгляду в господарському суді справи за позовами фізичних осіб, які не мають статусу суб'єкта підприємницької діяльності, про визнання недійсними договорів купівлі-продажу приміщень, що не є житловими і призначаються саме для підприємницької діяльності, відповів таке. Згідно з частиною другою статті 1 ГПК фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду тільки у випадках, передбачених законодавчими актами України. Щодо наведеної ситуації такої випадок передбачено, зокрема, в абзаці першому пункту 1 частини першої статті 12 ГПК, тобто у разі виникнення спору у зв'язку з приватизацією майна.

Відповідно до частини 3 коментованої статті угода про відмову від права на звернення до господарського суду є нікчемною. Угода про відмову від права на звернення до господарського суду може бути викладена в договорі або в окремому документі. Якщо умову викладено в договорі, договір є нікчемним в частині цієї умови договору, і посилення відповідача на цю умову не повинно братися судом до уваги.

Угода про відмову від права на звернення до господарського суду повинна бути явно виражена. З урахуванням того, що звернення до господарського суду є правом особи, а не обов'язком (тобто заінтересована особа сама визначає, чи звертатися до суду за захистом свого права), не може розцінюватися як відмова від права на звернення до господарського суду, якщо особа з будь-яких причин не реалізує свого права на звернення до суду.

Не вважається відмовою від права на звернення до господарського суду угода про передачу справи за згодою сторін на розгляд третейського суду (арбітражу) на підставі ст. 12 ГПК.

Не буде також вважатися відмовою від права на звернення до господарського суду встановлення у договорі заходів досудового врегулювання спору. Як зазначається в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р. № 15-рп/2002, положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Стаття 2. Порушення справ у господарському суді

Господарський суд порушує справи за позовними заявами: підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів;

державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України;

прокурорів та їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави;

Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України.

Прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, в позовній заяві самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також вказує орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Господарський суд порушує справи про банкрутство за письмовою заявою будь-кого з кредиторів, боржника.

(Із змінами, внесеними згідно із законами України від 13.05.97 р. № 251/97-ВР, від 30.06.99 р. № 784-XIV, від 18.01.2001 р. № 2249-III, від 21.06.2001 р. № 2539-III)

(положенням абзацу четвертого частини першої статті 2 дано офіційне тлумачення згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 08.04.99 р. № 3-рп/99)

Коментована стаття визначає зовнішню форму звернення з метою порушення справи у господарському суді.

Частина 1 коментованої статті встановлює, що справи порушуються за позовними заявами:

а) підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів (див. коментар до ч. 1 ст. 1 ГПК);

б) державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України (див. коментар до ч. 2 ст. 1 ГПК);

в) прокурорів та їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави (див. коментар до ч. 2 ст. 2 ГПК);

г) Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 98 Конституції України встановлює, що Рахункова палата здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Рахункову палату» Рахункова палата є постійно діючим органом контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй. Рахункова палата здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави. Рахункова палата є юридичною особою, має свою печатку із своїм найменуванням і зображенням Державного Герба України. Місцезнаходженням Рахункової палати є місто Київ.

Згідно з ст. 6 цього ж Закону Рахункова палата відповідно до завдань, передбачених ст. 2 цього Закону:

1) здійснює контроль за виконанням законів України та прийнятих Верховною Радою України постанов, виконанням Державного бюджету України, фінансуванням загальнодержавних програм в частині, що стосується використання коштів Державного бюджету України;

2) здійснює за дорученням Верховної Ради України контроль за виконанням Державного бюджету України за поквартальним розподілом доходів і видатків відповідно до по-

казників цього бюджету, в тому числі видатків по обслуговуванню внутрішнього і зовнішнього боргу України, витрачанням коштів цільових фондів;

3) перевіряє за дорученням комітетів Верховної Ради України використання за призначенням органами виконавчої влади коштів загальнодержавних цільових фондів та коштів позабюджетних фондів і подає за наслідками перевірки Верховній Раді України висновки щодо можливостей скорочення видатків по кожному фонду окремо та доцільності спрямування вилучених коштів на фінансування інших видатків Державного бюджету України;

4) контролює ефективність управління коштами Державного бюджету України Державним казначейством України, законність і своєчасність руху коштів Державного бюджету України, в тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів у Національному банку України, уповноважених банках та кредитних установах України;

5) надає консультації органам і посадовим особам, які обираються, затверджуються або призначаються Верховною Радою України з питань витрачання коштів Державного бюджету України. В ході проведення перевірок і аналізу стану економіки розробляє заходи щодо вишукування можливостей і нових джерел залучення додаткових надходжень до Державного бюджету України і вносить відповідні пропозиції Міністерству фінансів України;

6) здійснює за дорученням Верховної Ради України, комітетів Верховної Ради України контрольні функції щодо фінансування загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля та інших програм, що затверджуються Верховною Радою України;

7) контролює інвестиційну діяльність органів виконавчої влади, перевіряє законність та ефективність використання фінансових ресурсів, що виділяються з Державного бюджету України на виконання загальнодержавних програм;

8) проводить попередній аналіз до розгляду на засіданнях комітетів та Верховної Ради України звітів Антимонопольного комітету України щодо здійснення ним державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства, а також звітів Фонду державного майна України та посадових осіб, які обираються, призначаються або затверджуються Верховною Радою України, щодо ефективного управління майном, що є основним національним багатством, власністю українського народу;

9) здійснює контроль за виконанням рішень Верховної Ради України про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, передбачених у Державному бюджеті України, за касовим виконанням Державного бюджету України Національним банком України та уповноваженими банками;

10) перевіряє за дорученням Верховної Ради України відповідно до свого статусу кошторис витрат, пов'язаних з діяльністю Верховної Ради України та її апарату, допоміжних органів і служб Президента України та апарату Кабінету Міністрів України, а також витрачання коштів державними установами та організаціями, що діють за кордоном і фінансуються за рахунок Державного бюджету України;

11) готує і дає висновки та відповіді на звернення органів виконавчої влади, органів прокуратури і суду з питань, що належать до її відання;

12) здійснює зв'язки з контрольними органами іноземних держав та відповідними міжнародними організаціями, укладає з ними угоди про співробітництво;

13) здійснює функції, передбачені Законом України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти».

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Рахункову палату» Рахункова палата має такі повноваження:

1) здійснювати експертно-аналітичні, інформаційні та інші види діяльності, що забезпечують контроль за використанням коштів загальнодержавних цільових фондів, коштів позабюджетних фондів, за цільовим використанням фінансово-кредитних і валютних ресурсів під час здійснення загальнодержавних програм;

2) проводити фінансові перевірки, ревізії в апараті Верховної Ради України, органах виконавчої влади, Національному банку України, Фонді державного майна України, ін-

ших підзвітних Верховній Раді України органах, а також на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності в межах, визначених статтею 16 цього Закону;

3) перевіряти в органах і на об'єктах, зазначених у пункті 2 цієї статті, грошові документи, бухгалтерські книги, звіти, плани, кошториси витрат та іншу документацію щодо фінансово-господарської діяльності, а також здійснювати перевірку касових операцій з готівкою та цінними паперами, матеріальних цінностей, їх обліку, зберігання і витрачання;

4) отримувати від керівників установ та організацій, що перевіряються, всю необхідну документацію та іншу інформацію про фінансово-господарську діяльність;

5) отримувати від Національного банку України, уповноважених банків та інших кредитних установ необхідні відомості про здійснювані ними операції та стан рахунків установ та організацій, що перевіряються, від інших підприємств і організацій — довідки, копії документів по операціях і рахунках цих підприємств та організацій;

6) організовувати і проводити оперативний контроль за використанням коштів Державного бюджету України за звітний період;

7) проводити комплексні ревізії і тематичні перевірки по окремих розділах і статтях Державного бюджету України, у тому числі бюджетів загальнодержавних цільових фондів;

8) проводити експертизу проектів Державного бюджету України, а також проектів законів та інших нормативних актів, міжнародних договорів України, загальнодержавних програм та інших документів, що стосуються питань державного бюджету і фінансів України;

9) здійснювати аналіз і дослідження порушень і відхилень бюджетного процесу, підготовку і внесення до Верховної Ради України пропозицій щодо їх усунення, а також удосконалення бюджетного законодавства в цілому;

10) готувати і подавати висновки до Верховної Ради України та її комітетів щодо виконання Державного бюджету України, у тому числі доходів і видатків загальнодержавних цільових фондів, фінансування загальнодержавних програм за звітний рік;

11) направляти матеріали перевірок, ревізій та обслідувань Кабінету Міністрів України, відповідним центральним органам виконавчої влади, Національному банку України, Фонду державного майна України, підприємствам, установам і організаціям для розгляду і вжиття необхідних заходів;

12) порушувати перед Верховною Радою України, Президентом України, а також органами виконавчої влади клопотання про притягання до відповідальності посадових осіб, винних у порушенні вимог чинного законодавства України, внаслідок чого завдано матеріальної шкоди державі;

13) залучати до проведення перевірок, ревізій та обслідувань на договірних засадах кваліфікованих спеціалістів і фахівців-експертів з інших установ і організацій, а також працівників інших державних контрольних, податкових і правоохоронних органів з оплатою їх праці в необхідних випадках за рахунок власних коштів;

14) у разі виявлення під час перевірок, ревізій та обслідувань фактів привласнення грошей і матеріальних цінностей, інших зловживань передавати матеріали перевірок, ревізій та обслідувань до правоохоронних органів з інформуванням про це Верховної Ради України.

Саме в межах викладених повноважень Рахункова палата може звертатися з позовом до господарського суду в інтересах держави. Аналіз повноважень Рахункової палати наведено також у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23 грудня 1997 р. № 7-зп.

Звернення до господарського суду за захистом прав і законних Інтересів повинно здійснюватися лише у формах, визначених ГПК. Водночас деякі законодавчі акти встановлюють право суб'єкта господарювання на **оскарження** відповідного рішення державного органу. Так, відповідно до п. 1 ст. 60 Закону України «Про захист економічної конкуренції» заявник, відповідач, третя особа (термінологія цього Закону) мають право оскаржити рі-

шення органів Антимонопольного комітету України повністю або частково до господарського суду у двомісячний строк з дня одержання рішення.

Частина 2 коментованої статті встановлює вимоги до позовної заяви, з якою звертається прокурор до господарського суду в інтересах держави.

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру» при виявленні порушень закону прокурор або його заступник у межах своєї компетенції мають право звертатись до суду з заявами про захист прав і законних інтересів громадян, держави, а також підприємств та інших юридичних осіб. Згідно з ч. 1 ст. 36 цього ж Закону представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом. У позовній заяві прокурора повинно бути:

- а) зазначено, в чому полягає порушення інтересів держави;
- б) обгрунтовано необхідність захисту інтересів держави;
- в) вказано орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

З позовною заявою відповідно до ч. 1 коментованої статті вправі звертатись як прокурор, так і його заступник. Як зазначається в п. 2 роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 22.05.2002 р. № 04-5/570 «Про деякі питання участі прокурора у розгляді справ, підвідомчих господарським судам», відповідно до ст. 13 Закону України «Про прокуратуру» систему органів прокуратури, крім Генеральної прокуратури України, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, міських, районних, міжрайонних прокуратур, становлять і інші прирівняні до них прокуратури, а також військові прокуратури. Тому прокурори та заступники прокурорів спеціалізованих прокуратур мають право звертатись до господарського суду з позовами в інтересах держави на загальних підставах.

Більше того, як зазначається в п. 3 інформаційного листа Вищого господарського суду України від 09.04.2009 р. № 01-08/204 «Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм процесуального права» позов може бути подано прокурором як за ініціативою відповідного органу державної влади чи місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади щодо здійснення відповідних функцій у спірних правовідносинах, так і за відсутності такої ініціативи з боку відповідного органу, — тобто безпосередньо прокурором. При цьому прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, в позовній заяві самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обгрунтовує необхідність їх захисту, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Зміст поняття «державні інтереси» розглянуто в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8 квітня 1999 р.: державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо. Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств. Із врахуванням того, що «інтереси держави» є оціночним поняттям, прокурор чи його заступник у кожному конк-

ретному випадку самостійно визначає з посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, в чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовує у позовній заяві необхідність їх захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні пункції у спірних відносинах.

У п. 5 цього ж рішення Конституційного Суду України зазначається, що поняття «орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах» означає орган, на який державою покладено обов'язок щодо здійснення конкретної діяльності у відповідних правовідносинах, спрямованої на захист інтересів держави. Таким органом відповідно до статей 6, 7, 13 та 143 Конституції України може виступати орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади.

Орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах, фактично є позивачем у справах, порушених за позовною заявою прокурора, і на підставі частини першої статті 21 Арбітражного процесуального кодексу України є стороною в арбітражному процесі. Цей орган вчиняє процесуальні дії (відповідні функції) згідно зі статтею 22 Арбітражного процесуального кодексу України.

Частина 3 коментованої статті встановлює форму звернення до господарського суду у справах про банкрутство. Такою формою звернення є заява. Стаття 6 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» також передбачає звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство.

Справи про банкрутство порушуються за письмовою заявою будь-кого з кредиторів, боржника. Відповідно до ст. 1 Закону кредитор — юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтверджені документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів (обов'язкових платежів). Боржник — суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати.

Як зазначається у п. 3.1.2 рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 04.06.2004 р. № 04-5/1193 «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»⁴⁴, кредиторами у розумінні Закону (частина б статті 1) можуть бути органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю і своєчасністю справляння податків і зборів (обов'язкових платежів). Відповідно до статті 2 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» (із змінами, внесеними згідно з Законом України від 20 лютого 2003 р. № 550-ІУ) таке право також надано:

митним органам — щодо акцизного збору і податку на додану вартість (з урахуванням випадків, коли Законом обов'язок по їх стягненню або контролю покладено на податкові органи), ввізного та вивізного мита, інших податків і зборів (обов'язкових платежів), які згідно з законами справляються при ввозі (пересиланні) товарів і предметів на митну територію України або вивозі (пересиланні) товарів і предметів з митної території України;

органам Пенсійного фонду України — щодо збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;

органам фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності) — щодо внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в межах компетенції цих органів, встановленої законом.

Стаття 2¹. Автоматизована система документообігу суду

У господарських судах функціонує автоматизована система документообігу, що забезпечує:

- 1) об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та рівної кількості справ для кожного судді;*
- 2) надання учасникам господарського процесу інформації про стан розгляду справ, у яких вони беруть участь;*
- 3) централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів;*
- 4) підготовку статистичних даних;*
- 5) реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху;*
- 6) видачу судових рішень та наказів господарського суду на підставі наявних в автоматизованій системі документообігу даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено;*
- 7) передачу справ до електронного архіву.*

Позовні заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до господарського суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження документів. До автоматизованої системи документообігу суду в обов'язковому порядку вносяться: дата надходження документів, інформація про предмет спору та сторони по справі, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який розглядав справу, та інші дані, передбачені Положенням про автоматизовану систему документообігу суду, що затверджується Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією України.

Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідних документів за принципом вірогідності, який враховує кількість справ, що перебувають у провадженні суддів, заборону брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого порушується питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрадженні та закінчення терміну повноважень. Справи розподіляються з урахуванням спеціалізації суддів. Після визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи, внесення змін до реєстраційних даних щодо цієї справи, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду не допускається, крім випадків, установлених законом.

Доступ до автоматизованої системи документообігу суду надається суддям та працівникам апарату відповідного суду згідно з їхніми функціональними обов'язками.

Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду має наслідком відповідальність, установлену законом.

Порядок функціонування автоматизованої системи документообігу суду, в тому числі видачі судових рішень та наказів господарського суду, передачі справ до електронного архіву, зберігання текстів судових рішень, ухвал та інших процесуальних документів, надання інформації фізичним та юридичним особам, підготовки статистичних даних, визначається Положенням про автоматизовану систему документообігу суду.

*(Доповнено статтею 2¹ згідно із
Законом України від 07.07.2010 р. № 2453-VI,
зміни, внесені Законом України від 07.07.2010 р. № 2453-VI
щодо запровадження автоматизованої системи документообігу
в судах, вводяться в дію з 1 січня 2011 року)*